

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/238589,Marek-Pietruszka-Nie-doczekal-Tej-o-ktora-walczył-Teofil-Waligorski-przyjacieli.html>
05.03.2026, 21:30

Marek Pietruszka: Nie doczekał Tej, o którą walczył. Teofil Waligórski – przyjaciel i bliski współpracownik Romana Dmowskiego

Działacz niepodległościowy. W 1896 r. wszedł do Komitetu Centralnego Ligi Narodowej. Uzyskał mandat do I Dumi Państwowej i wszedł do prezydium Koła Polskiego. Swoją mandat traktował jako obowiązek wobec kraju, jako ofiarę z życia osobistego dla dobra Polski. Tym większy przeżył dramat, gdy dowiedział się o nagłym rozwiązaniu I Dumi przez cara w lipcu 1906 r.

[Niepodległość Ruch narodowy](#)

05.03

„Jeśli bardzo wielu ludzi jest dłużnikami swej ojczyzny, przez to, że biorąc dużo od życia narodowego, nic mu w zamian od siebie nie dają, to Waligórski był najsilniejszym ich przeciwnikiem: dał z siebie więcej, niż jeden człowiek w jego warunkach dać może, dał nad swoje fizyczne siły. Ta wielka praca w tak niesłychanie trudnych warunkach życie jego skróciła”

– tymi słowami na łamach Gazety Warszawskiej Roman Dmowski pożegnał Teofila Waligórskiego, swego przyjaciela i jednego z najbliższych współpracowników, zmarłego 12 sierpnia 1913 r., którego współcześni nazywają zapomnianym współtwórcą Narodowej Demokracji.

Dzieciństwo wykute w kamieniu i stali

Teofil Karol Konstanty Waligórski urodził się 5 marca 1859 r. w Mroczkowie w ówczesnej guberni radomskiej. Wywodził się z zubożałej rodziny szlacheckiej herbu Odrowąż. Był synem Spirydona i Karoliny z domu Knake. Ojciec jego był urzędnikiem górniczym Okręgu Wschodniego Zagłębia Staropolskiego. Podczas swojej ponad pięćdziesięcioletniej kariery zawodowej przeszedł kolejne szczeble awansu – od magazyniera w Nietulisku Dużym i Sielpi Wielkiej do zawiadowcy wielkich pieców m.in. w Mroczkowie i Rejowie. Dom rodzinny Waligórskich opierał się na systemie patriarchalnym. Dzieci wychowywane były twardą ręką, a dziesięć lat młodsza żona niejednokrotnie musiała łagodzić porywczosć i wybuchowość męża.

Przyjmuje się, że Teofil był piątym dzieckiem małżeństwa Waligórskich. Jednak w rzeczywistości był siódmym z kolei, przy czym dwóch wcześniej urodzonych braci zmarło w niedługim czasie od narodzin. Pierwszym jego wspomnieniem był atak Kozaków na zakład w Rejowie w lutym 1863 r., podczas którego Waligórscy cudem uszli z życiem. Mimo, że miał wówczas niespełna cztery lata, zapamiętał to wydarzenie i opowiadał o nim później swoim dzieciom. Teofil był żywym, pełnym temperamentu dzieckiem. Sam nauczył się czytać, w czym pomagała mu starsza siostra. Przejawiał też zamiłowania teatralne, odgrywając wraz z rówieśnikami różne scenki zaczerpnięte z przeczytanych, najczęściej historycznych książek. W późniejszym czasie został zapisany do prywatnej szkoły średniej Hermana Hillera, a od IV klasy do Kieleckiego Gimnazjum Męskiego. Był wyróżniającym się uczniem. Dobra passa została przerwana przez chorobę. Po ukończeniu V klasy przerwę wakacyjną spędzał w majątku hr. Tarło, gdzie udzielał korepetycji jego synom. Korzystał również z uroków wiejskiego życia, m.in. przemierzając konno rozległe okolice. Po

powrocie do domu niespodziewanie zapadł na tyfus, ocierając się o śmierć. Przeżył, ale choroba zostawiła w organizmie trwały ślad. Teofil w VI klasie nie otrzymał promocji. Osłabiony i rozkojarzony chłopak nie mógł skupić się na zajęciach. Dodatkowo, w późniejszym okresie spotkania towarzyskie w gronie przyjaciół przysłoniły mu w pewnym momencie główny cel, którym była nauka. Rozczarowany niepowodzeniem syna ojciec złożył wniosek o wykreślenie go z listu uczniów i wysłał piętnastoletniego wówczas Teofila do pracy w kopalni, jako pracownika fizycznego. Na tym tle wybuchł wieloletni konflikt na linii ojciec – syn.

„Pańszczyzna” dla zapewnienia bytu

Po około rocznym pobycie w kopalni wyjechał do Warszawy. Lubiący od małego czytać, podjął pracę w jednej z księgarni, łudząc się, że dzięki temu będzie miał większy dostęp do literatury. Jednak całodziennie obowiązki nie pozwoliły mu na to. Porzucił zatem tą posadę i przeniósł się na stanowisko biurowe w składzie materiałów aptecznych.

Teofil Waligórski był głodny wiedzy. Każdą wolną od zajęć służbowych chwilę poświęcał na doksztalcenie, studiując przede wszystkim książki z zakresu historii Polski, historii powszechnej i nauk społecznych.

Wówczas też postanowił zrealizować jedno z młodzieńczych marzeń – zostać ułanem. Wraz z przyjacielem z lat szkolnych wyjechał do Krakowa. Tam zgłosili się do biura werbunkowego. Jednak, jako poddani cara, nie zostali do wojska austriackiego przyjęci. Niepyszni powrócili do Warszawy.

W 1878 r. rozpoczął pracę w fabryce Towarzystwa Akcyjnego „Rudzki i Ska”, w której z niewielką przerwą przepracował ponad 20 lat. W 1884 r. na krótko zmienił branżę i wyjechał do Petersburga jako pracownik Firmy Fraget. Jednak już po roku powrócił do Warszawy, do poprzedniego pracodawcy. Miało to związek z planowaną ceremonią ślubną, która odbyła się 8 października 1885 r. Teofil tego dnia poślubił Natalię Joannę Galle. Małżeństwo doczekało się czworga dzieci, z czego troje dożyło wieku dorosłego.

Wspominając męża wiele lat po jego śmierci, Natalia tak podsumowała wątek jego pracy:

„Zdrowie jego zawsze delikatne, warunki pracy w kurzu magazynu i opiłków żelaza nie sprzyjają mu. Sama praca ciężka, nudna, jest tylko straszną pańszczyzną dla zapewnienia bytu”.

[Czytaj artykuł Marka Pietruszki *Nie doczekał Tej, o którą walczył. Teofil Waligórski – przyjaciel i bliski współpracownik Romana Dmowskiego* na portalu przystanekhistoria.pl](#)
[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)

**Koło Polskie w Dumie: Poseł z gubernii kieleckiej,
Teofil Waligórski, który wraz z A. Parczewskim odegra
kierowniczą rolę w Kole Polskiem.**

Informacja prasowa o Kole Polskim w I Dumie Państwowej zamieszczona w „Nowinach Ilustrowanych”, 1906 r. (domena publiczna)